

CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anul XVI. Nr. 156

Noiembrie 1987

Noi Tracii

00187 - Roma, Foro Traiano 1/A

Tel. (06) 679.77.85

ISTORIA ANTICĂ ÎNTRE ENIGMĂ ȘI MIRACOL

de J. C. DRĂGAN

Marele medievist francez, Ferdinand Lot, considera existența și stabilitatea poporului român în același spațiu, pe o perioadă de câteva mii de ani, drept un miracol și o enigmă. Mirarea savantului izvora dintr-o prejudecată istorică, ce-și are rădăcinile în trecutul zbuciumat al continentului nostru. Până în secolul trecut, sub influența umanismului, s-au studiat cu precădere elementele de continuitate ale civilizației europene, Renașterea și Clasicismul francez considerându-se urmași spirituali ai culturii greco-romane. Romantismului îi datorăm reabilitarea parțială a evului mediu, atenția căzând mai mult pe istoria politică, adică asupra elementului dinamic al societății medievale. Spiritualitatea medievală a fost studiată, de asemenea, în ceea ce avea original, în raport cu trecutul, căutându-se originalitatea pe care diferitele etnii au imprimat-o culturii europene. Această orientare este fructul sentimentului de mândrie națională, pe care popoarele germanice, slave sau de altă origine îl afirmă, conferind spiritualității neamurilor lor drepturi egale cu cea greco-latină. Deoarece strămoșii lor s-au aflat timp de secole în neconținută mișcare, migrând de-a lungul și de-a latul continentului, istoricii provenind din sânul acestor po-

poare au înțeles evoluția istorică a Europei, ca o neconținută mișcare de popoare, fiii migratorilor fiind incapabili să înțeleagă trecutul continentului, altfel decât ca o permanentă mișcare a popoarelor. Așa se explică de ce și cea mai veche istorie a Europei este văzută, cu toate că nu avem documente în acest sens, ca o succesiune de popoare, care pornesc cu precădere din Asia, de unde porniseră în evul mediu cele mai multe populații migratoare. Această mentalitate migraționistă a istoriografiei europene moderne este ilustrată în chipul cel mai eloquent de teoriile privind formarea popoarelor “indo-europene”. În loc să se caute în Europa locurile prielnice unde s-ar fi putut forma vechile neamuri ale continentului nostru, obsedați de ideea migrației, istoricii europeni au ales locul de formare al Europeanilor în afara Europei, de unde și teoria greșită a “indoeuropeismului”, pentru a inventa migrațiile unor populații spre Europa! Pornind de la studiile de istorie veche a continentului nostru, datorate unor savanți de renume internațională, vedem că Europa a fost leagănul de formare al celor mai vechi populații europene, spațiul carpato-danubian-pontic oferind condiții climatice prielnice, pentru a se transforma într-un creuzet unde s-au plămădit neamurile europene. Migrarea din acest spațiu spre alte pământuri ale Europei sau Asiei Mici, fenomen consemnat de data aceasta în scrierile greco-romane, contribuie la formarea unui vast spațiu de civilizație europeană, unitară sub toate raporturile. Evoluția limbii va contribui la diferențierea diferitelor triburi, care au pornit din acest spațiu. Desigur, diferențierea nu este atât de mare la sfârșitul mileniului II anterior, în timpul războaielor pentru stăpânirea Troiei. Homer, marele poet al antichității, dar și primul mare istoric european - realitate dovedită de Schliemann cu versurile lui în mână - prezintă confruntări dintre Traci și Achei pentru stăpânirea unui punct strategic de mare însemnătate. Prin Homer avem posibilitatea să-l devansăm cu mai multe secole pe Herodot, “părintele istoriei”, și din versurile sale poate fi creionată istoria civilizației traco-acheene. Prin el avem certitudinea că făuritorii unor strălucite culturi din spațiul carpato-danubian-pontic au fost neamurile trace. Unele dintre aceste culturi, create spre sfârșitul neoliticului, ne arată că pe mari spații a existat o unitate din punct de vedere etnic și nimeni nu se mai îndoiește acum că neamurile traco-illire au locuit din cele mai vechi timpuri spațiul cuprins între platoul haemian și Marea Neagră, între Nipru și Marea Adriatică, în timp ce alte populații trace trecuseră în Asia Mică, locuiau teritoriile din Nordul Pontului Euxin sau migraseră spre Italia și Spania. Homer ne dezvăluie un adevăr: civilizația tracă este egală ca strălucire cu cea acheeană. Săpăturile arheologice au confirmat istoria în versuri a marelui poet. Esențial pentru tema de față este că

Tracii, cel mai numeros popor după Indieni, cum afirmă Herodot, reprezintă populația statornică a Sud-Estului european. Tracii, Grecii, Romanii și Celții reprezintă neamurile care au locuit Europa, cu excepția Scandinaviei, a Centrului și Nordului Rusiei de astăzi, timp de aproape două milenii. Prin contribuția fiecăruia dintre aceste patru neamuri, s-a creat civilizația europeană antică, pe care s-a structurat civilizația Europei moderne. Timp de două milenii, Tracii, Grecii și Romanii au fost popoare sedentare, singurii care au năvălit când spre Răsăritul continentului, când spre Sudul lui fiind Celții. Colonizările grecești și cuceririle romane nu mai înseamnă migrație. Neamurile trace au evoluat în acest răstimp spre forme social-politice superioare, existând o corespondență aproape perfectă între ceea ce se petrece în Grecia și în lumea tracă, vecină Greciei. Săpăturile arheologice ilustrează existența unor mari grupări socio-economice în secolul al VII-lea anterior, atât la Nordul cât și la Sudul Dunării. Năvălirea Sciților dinspre Răsărit nu a reușit să modifice harta etnică a Europei răsăritene. Dacii, ramura nordică a Tracilor, care acopereau teritoriul cuprins între podișul Boemiei și Balcani, între Tisa și Bug, au suportat șpcul acestor năvăliri, iar populațiile scite care au pătruns în spațiul daco-trac au fost asimilate. Celții năvălesc și ei în acest spațiu, în secolul al III-lea anterior, dar triburile celtice instalate în Dacia au fost asimilate, iar cele din hotarul Nord-Vestic, au fost distruse în secolul I anterior de marele rege dac, Burebista.

Așadar, din zorii istoriei, din momentul în care piatra sau ceramica ne permit să formulăm aprecieri asupra evoluției spațiului locuit astăzi de Români, se poate spune că acesta a fost locuit în mod neîntrerupt de populația daco-tracă. Ceea ce caracterizează istoria etnică a Europei de mijloc este statornicia. Dacă exista un miracol și o enigmă în înțelegerea exactă a istoriei Daciei antice, acestea pot fi identificate în ignoranța de care au dat dovadă cei care s-au ocupat în mod special de trecutul Daco-Tracilor. Inhibiți de strălucirea civilizației greco-romane, istoricii au minimalizat pe nedrept civilizația traco-dacă. Cercetând scrierile greco-romane și considerațiile formulate de istoricii moderni, în legătură cu civilizația daco-tracă, între acestea există o discrepanță flagrantă. În timp ce autorii antici atribuie Traco-Dacilor o serie de mituri și au cuvinte de laudă pentru civilizația tracă, deși ei erau cei mai interesați să se înalțe în ochii altora, în chip paradoxal, istoricii moderni procedează invers, deși datorită lor, ca oameni de știință, era de a formula judecăți de valoare imparțiale, pe baza tuturor scrierilor antice, inclusiv a celor în care Tracii sunt lăudați. Acest mod defectuos de a scrie istoria ni se pare nouă o "enigmă" și un "miracol".

Impactul romano-dac

Statornici pe spațiul locuit de ei din timpuri imemorabile, Daco-Tracii au respins încercările de cucerire venite din partea Macedonenilor conduși de Alexandru cel Mare sau de Lysimach. Romanii, a căror stăpânire s-a întins metodic asupra Sud-Estului european, intră în conflict cu Dacii din momentul în care ei trec la Nord de Munții Haemus. Suntem în epoca în care Dacii se organizează sub conducerea lui Burebista, acum 2050 de ani, într-una dintre cele mai mari puteri politice și militare pe care le-a cunoscut antichitatea. Confruntarea dintre statul roman și cel dac era inevitabilă. Burebista reușise să unifice sub sceptrul său întregul popor dac, din Boemia până în Sudul Dunării, de la Tisa până la Bug. Triburile celtice din Nord-Vestul Daciei sunt nimicite, cetățile grecești care se înșirau pe malul Nord-Vestic al Pontului Euxin îi recunosc autoritatea. Pentru prima dată, Dacii creau un stat unitar și Caesar, care cucerise Gallia, intenționa să pornească împotriva lor. Pentru organizarea unei campanii în care să înfrunte puterea dacă, Caesar avea nevoie de timp. Soarta a făcut ca cei doi mari adversari, care se pregăteau în vederea confruntării decisive, să piară uciși, în același an, de pumnalul adversarilor. Puterea dacă se fărâmițează sub urmașii lui Burebista și, cu toate că forța militară a Romei rămânea intactă după moartea lui Caesar, o confruntare militară nu mai are loc. Romanii înaintează treptat spre Dunăre, la care ajung și o și trec în timpul domniei lui Augustus, în primii ani ai erei noastre. La sfârșitul primului secol când, sub conducerea lui Decebal, Dacii sunt din nou unificați într-un singur stat, conflictul devine inevitabil din motive militare - atitudinea ostilă a Dacilor -, dar și din motive economice. Imperiul Roman avea nevoie de noi resurse economice, iar mirajul aurului Daciei era prea seducător, ca oamenii politici și militari de la Roma să se poată împotrivi ispitei. După două campanii dificile (101-102; 105-106), la care participă forțe uriașe, Împăratul Traian cucerește Dacia, transformând-o în provincie a Imperiului.

Cucerirea Daciei de către Romani ridică două probleme spinoase: (1) aria pe care se exercită stăpânirea Romei și (2) care este rezultatul acesteia. În general, s-a admis că Romanii au supus cea mai mare parte a Daciei, cu excepția Nordului Moldovei de astăzi și a Maramureșului. În ultimele decenii, această arie este restrânsă în mod nejustificat, cel puțin în aparență. Cea mai mare parte a teritoriului dintre Carpați și Dunăre și Sudul Moldovei sunt considerate ca nefăcând parte din Imperiul Roman, deși o serie de date și urme - castrele din zona subcarpatică ce merg până la curbura munților, valurile de pământ - ne arată că și aceste

părți au fost stăpânite de Romani. Dacă nu au făcut parte din provincia Dacia, cum afirmă unii, aceste teritorii au fost incluse în provincia Moesia.

Cea de-a doua problemă, rezultatul stăpânirii romane, deci romanizarea, a născut, începând din secolul al XVIII-lea, cele mai aprige dispute. Până atunci nimeni nu s-a îndoit în privința procesului romanizării Daciei și a continuității populației daco-romane, după cum nimeni nu a pus în discuție același proces în Spania, Gallia, Noricum etc. La sfârșitul secolului al XVIII-lea și în secolul următor, adversarii poporului român și-au propus să-l scoată în afara istoriei, cu argumente istorice. Nu este cazul să menționăm datele acestei dispute. Trecând peste problema romanizării, ne vom ocupa în capitolele ce urmează de fenomenul continuității.

În primul rând: este posibil ca un neam statornic pe același pământ timp de peste două mii de ani, să fie desrădăcinat sau făcut să dispară în urma unei cuceriri? Un asemenea caz nu se întâlnește în istorie, iar scenele de pe Columna lui Traian, unde sunt reprezentate luptele dintre Daci și Romani, ni-i arată pe primii cum se întorc la casele lor, după terminarea războiului. Existența unor unități militare dace în armata imperială este încă o dovadă a persistenței elementului etnic dac. Săpăturile arheologice au scos la lumină, în ultimii treizeci de ani, nenumărate mărturii, care atestă continuitatea civilizației materiale a Dacilor, implicit continuitatea fizică a acestora. Osmoza dintre Daci și Romani necesită timp, iar civilizația romană se impune numai în centrele urbane, satele de pe vastele întinderi de pământ ale Daciei continuându-și existența fără modificări structurale. Scavagismul nu este cunoscut decât accidental în Dacia. Populația dacă a păstrat conștiința existenței sale ca entitate etnică distinctă. Aceasta nu înseamnă că a respins sistematic orice influență romană sau că s-a considerat în afara imperiului. Din momentul obținerii cetățeniei romane, Dacii au considerat că fac parte dintr-o lume care reprezenta o culme a civilizației, în contrast cu "barbarii" de dincolo de *limes*-ul imperial sau cu "barbarii" din interior, creștinii, care urmăreau o răsturnare a tuturor valorilor, pentru a ajunge ei înșiși la putere, prin forța unei dogme, care făgăduia egalitate și dreptate celor nevoiași. Se spune despre Români că au nostalgia originii lor latine, a unei origini cu care se mândresc etc. Fără a nega sau a diminua cu ceva strălucirea civilizației romane, trebuie să le amintim Occidentalilor europocentriști că această civilizație a fost salvată pentru câteva secole de împărați de origine traco-dacă. Începând cu Maximinus Thrax din secolul al III-lea și până la Phocas, care domnește la începutul secolului al VII-lea, împărați sau dinastii imperiale sunt de origine dacă. Am aminti printre aceștia pe Aurelian, Galerius, dinastia Constantinilor și a Justinie-

nilor. Prin ei, centrul de greutate politic și militar se mută de la Roma la Constantinopol, pentru ca împăratul să-și aibe curtea într-o poziție centrală față de toate hotarele imperiului și, mai ales, pentru a se afla aproape de zona cea mai amenințată de barbarii, care tind să pătrundă în imperiu. Printre împărații de origine dacă se înscrie unul dintre cei mai înverșunați persecutori ai creștinismului, Galerius, iar opera lui de salvare a vechii civilizații romane a fost aspru criticată de scriitorii creștini. Tot un Daco-Roman, Constantin, va încerca să salveze imperiul cu ajutorul dogmei creștine.

În a doua jumătate a secolului al III-lea, când Aurelian este silit de războaiele din Asia să scurteze hotarul imperiului în Europa, legiunile și administrația romană au fost retrase din Dacia. Acest fapt a fost comentat de către adversarii poporului român ca o părăsire totală a Daciei, în sensul că în fosta provincie romană n-a mai rămas nici un locuitor. Dacă ar fi să-i credem pe cei interesați să susțină o asemenea teză, ne-am afla în fața unui caz unic în istoria europeană și cum istoria nu se explică prin «miracole» sau «enigme», ci pe baza scrierilor antice și a materialelor pe care săpăturile arheologice le scot la lumină, un istoric care își face cu onestitate meseria nu poate să nu constate, pe baza unui foarte bogat material arheologic, că nu există, cel puțin din punctul de vedere al civilizației materiale, nici o discontinuitate în viața locuitorilor din Dacia.

Marele istoric Vasile Pârvan atrăgea atenția asupra faptului că nici izvoarele scrise și nici rezultatele săpăturilor arheologice nu înregistrează tranșa în Sudul Dunării a unui număr impresionant de locuitori, cum normal ar fi trebuit să se întâmple, în cazul în care un milion de oameni, cât cuprindea Dacia, ar fi fost siliți să-și găsească o nouă patrie. Este imposibil ca o schimbare demografică atât de spectaculoasă să nu fi lăsat nici o urmă!

De altfel, retragerea armatei și a administrației romane nu înseamnă părăsirea întregii Dacii. Sunt foarte multe date care ne arată că o fâșie de pământ de la Nord de Dunăre a rămas în continuare în stăpânirea Romanilor. Năvălirea Hunilor împinge hotarul imperiului roman la Sud de fluviu, dar peste câteva decenii, acesta revenea iarăși la Nordul Dunării. Împărații n-au admis niciodată ideea că Dacia a fost pierdută, iar locuitorii Daciei, dacă se analizează folclorul românesc, nu au recunoscut secole de-a rândul decât autoritatea unui împărat, *a împăratului lor*. În momentul în care autoritățile romane s-au retras din cea mai mare parte a provinciei Dacia, locul lor a fost luat de Carpi, populație Dacă ce locuia pe teritoriile din Nordul Daciei, teritorii ce nu intraseră sub stăpânire romană. Se afirmă și cu această ocazie vitalitatea neamului dacic, capabil să-și păstreze în parte indepen-

dența, dar să și producă în cadrul Imperiului Roman personalitățile militare și politice, care au salvat și au făcut să dăinue civilizația romană în secolele III-IV. În lumina acestor fapte, teoriile fantaziste, hrănite din himere, sunt iremediabil sortite eșecului, în fața enormului material arheologic ce se acumulează an de an și care demonstrează, alături de știrile consemnate în scrierile greco-romane, că Dacia, chiar dacă ar fi fost părăsită integral de populația romanizată, locul acesteia a fost luat tot de o populație dacă.

Așa cum am menționat mai înainte, stăpânirea romană în Dacia a dus la mutații profunde de ordin social. În afara orașelor și a unor zone restrânse din jurul acestora, populația dacă și-a continuat viața, ghidându-se după vechile legi și obiceiuri, care au guvernat lumea dacă. Această populație, chiar dacă se romanizase, nu avea nici un interes să-și părăsească locuințele și mai cu seamă să abandoneze pământurile bogate, pentru a se așeza pe un pământ mai sărac. De altfel, în afara autorităților romane, nimeni nu-i îndemna pe Daci sau pe Daco-Romani să-și părăsească vatra strămoșească, pentru a-și găsi o nouă patrie aiurea (termenul *vatră* este de origine dacă; la fel *moș*, *moșie*, *strămoș*, iar aceste cuvinte se păstrează până azi în limba română, dovadă vie de statornicie și continuitate).

Barbarii și romanitatea răsăriteană

Cred unii istorici că ceea ce i-ar fi determinat pe Daco-Romani să-și părăsească locuințele și să se mute în Sudul Dunării au fost năvălirile barbarilor. Năvălirile acestora au fost prezentate în culori sumbre de unii scriitori antici, în culori și mai sumbre de istoricii moderni. Această viziune începe să fie corectată înainte de mijlocul secolului nostru și înlocuită cu alta, mult mai obiectivă, în ultimele decenii. Este adevărat că barbarii s-au purtat brutal cu adversarii lor, dar comportamentul acestora nu era o excepție. Barbarii vor să cucerească teritoriile care aparțin imperiului. În cazul în care nu reușesc, jefuiesc și ard tot ce întâlnesc în cale. În cazul în care își impun stăpânirea asupra unui teritoriu, sunt ei înșiși interesați ca să-i ocrotească pe locuitori. Barbarii sunt, în general, nomazi care se ocupă cu păstoritul, din care cauză au nevoie de supuși, care să le asigure pâinea. Primii barbari care atacă Dacia sunt neamurile germanice ale Goților. Prezența lor în Dacia este atestată la un secol după retragerea administrației și armatei romane din Dacia. Șocul Germanilor nu i-au impresionat pe Romani, deoarece, în contact cu Imperiul Roman, ei își schimbă în parte moravurile, după cum Imperiul însuși începuse să se barba-

rizeze, cum spune Jacques Le Goff. Germanii pătrund și se instalează în Dacia, fiind împinși de Huni. Pătrunderea lor în fosta provincie are un caracter oficial: ei sunt acceptați ca *foederati*, iar șefii lor primesc titluri care-i transformă în înalți funcționari ai Imperiului. Goții nu se ocupau cu agricultura, trăind din jaf și vânatoare. Acest lucru îl spune Gotul Jordanes care scrie o istorie a Goților în limba latină. Încă un motiv ca ei să nu-i asuprească pe locuitorii Daciei. În afară de aceste considerente, numărul populațiilor germanice, care se așează în Dacia și după aceea în Sudul Dunării, este foarte mic. Ei pot încăpea într-un teritoriu foarte restrâns. Theodoric și oamenii săi încap cu toții în incinta cetății Pavia, care nu putea să cuprindă mai mult de 15.000-20.000 de oameni. Succesele lor militare nu trebuie să impresioneze, deoarece ei nu au de înfruntat armate mari. Imperiul, datorită decăderii militare, nu este capabil de mari eforturi. Luptele duse pentru stăpânirea Romei de către marele împărat Justinian și neamurile germanice au fost descrise de Procopius în amănunțime. Ce se poate constata din cele spuse de Procopius? Că nici Romanii și nici Goții nu aveau trupe atât de numeroase încât asediații să poată încercui orașul, iar asediații să fie capabili să apere toate zidurile. De aceea, și unii și alții și-au concentrat eforturile numai pe o mică porțiune din zidurile Romei!

Dacă Germanii au pătruns ca *foederati* în Imperiul Roman, Hunii vin ca barbari, care vor să cucerească prin violență toată Europa. În ciuda moravurilor sălbatice de care dau dovadă, există mărturia lui Priscus, secretarul unei ambasade bizantine, din care se vede că autohtonii aflați sub stăpânirea Hunilor se bucurau de mai multe libertăți și de o mai mare siguranță decât locuitorii Imperiului. Hunii i-au găsit pe Romani în Câmpia Pannonică și în Dacia. Această informație ne-o dă cronicarul ungar Simon de Kéza. Același cronicar ne spune că, după dispariția Hunilor, pe teritoriile de ei stăpânite au rămas în continuare Romanii. Simon de Kéza este autorul așa-zisei tradiții hunice din Istoria Ungurilor, tradiție care-i consideră pe Unguri ca urmași ai Hunilor. Tradiția maghiară hunică păstrează așadar amintirea existenței Romanilor în Pannonia, la venirea Hunilor, fapt confirmat de Priscus, contemporanul evenimentelor, și continuitatea acestora după dispariția Hunilor.

După desființarea regatului hunic, Dacia s-a aflat pentru o sută de ani sub stăpânirea altor popoare germanice, Gepizi, Longobarzi. De la Jordanes știm cu certitudine că Gepizii aveau nevoie de munca autohtonilor. În a doua jumătate a secolului al VII-lea, apar Avarii, neam turco-mongol care se așează în câmpia pannonică, de unde controlau o arie vastă, care cuprinde și Dacia. Numărul acestora era infim în comparație cu acela al populației

autohtone. Au adunat bogății fabuloase, jefuind Europa în lung și-n lat, pe care le-au îngrămădit între zidurile în formă de cerc, ridicate concentric. Au fost distruși de Carol cel Mare la începutul secolului al IX-lea, rămășițele lor topindu-se în marea masă a autohtonilor. Dând o parte din produsele lor, locuitorii Daciei, care se numeau acum Români, s-au bucurat de ocrotirea acestor barbari.

Cu Bulgarii începe ultimul val al migrației dinspre Asia, de unde au venit pe rând Ungurii, Pecenegii, Uzii, Cumanii și Tătarii.

Până la apariția Bulgarilor, în Dacia sau peste teritoriul Daciei s-au așezat ori s-au perindat neamurile germanice și două populații turco-mongole: Hunii și Avarii. Acestea două din urmă au dispărut, fără să lase urme prea bogate în Dacia. Faptul se explică prin aceea că ei s-au așezat efectiv în Câmpia Pannoniei și nu în Dacia. Neamurile germanice s-au scurs și ele din Dacia spre Bizanț, iar din Sudul Dunării au pornit-o spre Apusul Europei. Dintre neamurile germanice numai Gepizii au locuit mai multă vreme în inima Daciei, în zona intracarpatică, cunoscută astăzi sub numele de Transilvania.

Singura populație migratorie statornic instalată în Dacia a fost aceea a Slavilor. Veniți odată cu Avarii, cea mai mare parte a lor s-a așezat la Sud de Dunăre. Prin numărul lor și datorită faptului că au ocupat locurile cele mai bune de agricultură din Peninsula Haemusului, Slavii au reușit să disloce romanitatea răsăriteană. Această romanitate se întindea de la Marea Adriatică până la Marea Neagră, din Noricum, Pannonia și Dacia până sub zidurile Bizanțului și la Marea Egee. Până la venirea Slavilor, migrațiile altor popoare nu au reușit să disloce această unitate, deoarece nici unul dintre ele nu s-a așezat statornic. Avarii, care au reușit să se mențină un secol și jumătate, nu și-au schimbat modul de viață, nu s-au sedentarizat, n-au primit creștinismul. Chiar dacă ar fi încercat să schimbe modul lor de viață, ei tot ar fi dispărut prin asimilare în masa autohtonilor, așa cum s-a întâmplat cu Bulgarii. Slavii însă, cu înclinația lor spre cultivarea pământului, scurgându-se timp îndelungat de la Nord, Nord-Vest spre Sud, au reușit să se stabilească temeinic în Sudul Dunării. Ocupând orașe și locuri fertile, Slavii au reușit să impună limba lor unei părți dintre autohtoni. Acest proces avea să capete proporții mari după crearea unor state feudale, cu o cancelarie slavă, care a jucat un rol activ în slavizarea unor triburi traco-illire romanizate, prin traducerea cărților sfinte în limba slavonă. Sprijinit de Bizanțul grecizat, procesul a fost de lungă durată. Dacă mulți autohtoni au luat de la Slavi limba, Slavii au preluat de la băștinași obiceiurile, îmbrăcămintea, muzica, dansurile, fiind la rândul lor tracizați

în ceea ce are mai intim civilizația la nivel popular.

La Nord de Dunăre procesul a fost însă invers. Slavii au fost asimilați de autohtoni, dispărând în masa acestora. S-a făcut mult caz de numărul mare de cuvinte slave din limba română și (în mod interesat sau nu) s-a ajuns la concluzia că Slavii s-au prezentat în mare număr în Dacia, din care pricină, până la asimilarea lor, nu se poate vorbi de formarea poporului român! Teza este profund greșită. Autorii ei n-au ținut seama de un lucru: începând din secolul al XI-lea și până în secolul al XVII-lea, limba de cult și limba cancelariilor țărilor române a fost limba slavă. Pe cale cultă s-au introdus termeni religioși, dar nu cei fundamentali, care sunt de origine latină. S-au slavizat topice, au fost asimilate cuvinte în limbă. Dacă avem în vedere fondul principal de cuvinte, oricine poate observa că numărul de cuvinte slave pătruns în acest fond este de numai câteva sute, în timp ce gramatica limbii române a rămas o gramatică latină. Ar trebui să se studieze procesul invers, și anume cât au influențat băștinașii limba slavă, acolo unde Slavii s-au menținut, iar faptul că Românii au reușit să folosească în cultura lor o limbă străină, contribuind în mod eficace la edificarea unei culturi de limbă slavă, o limbă puternic influențată de cea românească, ne arată însușirile deosebite pe plan spiritual. Încă o constatare care se impune atunci când se vorbește de relațiile dintre Români și Slavi, până la anul 1000. Influența limbii slave s-a exercitat într-un moment în care limba română era deplin constituită. Și cu aceasta ajungem la o problemă delicată de istorie românească: în toate lucrările mai mult sau mai puțin savante, întâlnim un capitol distinct privind "formarea" poporului și a limbii române.

Va urma

SEMNAL CARTE

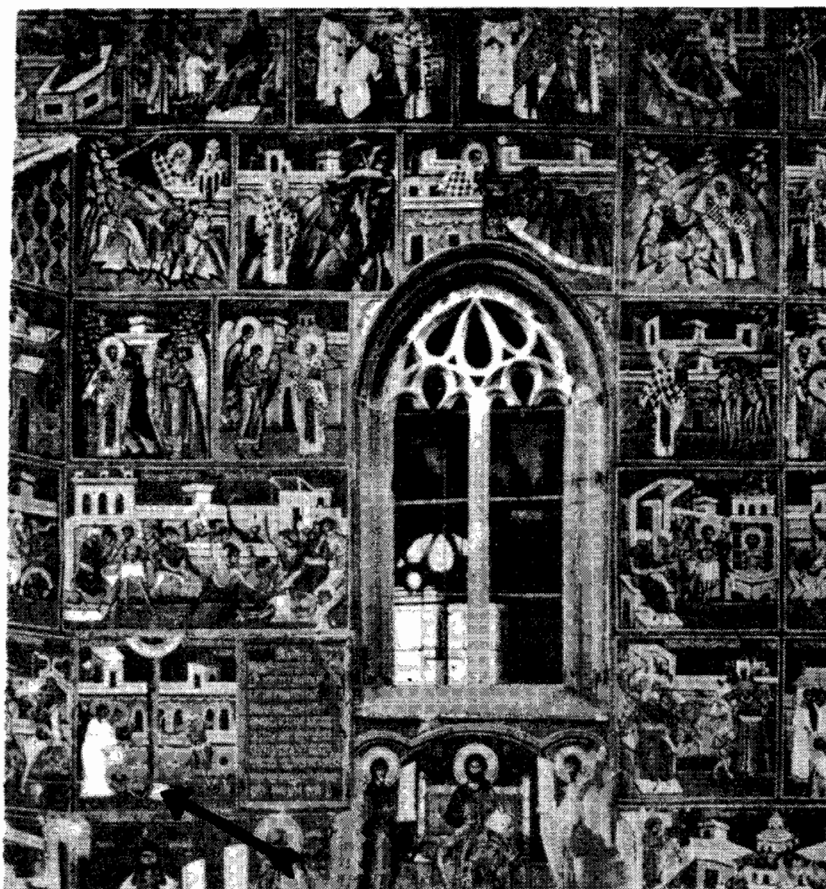
În Editura Nagard a apărut lucrarea *Geoclimate and History* (Roma, 1987, 354 pagini), realizată de Iosif Constantin Drăgan și Ștefan Airinei.

Această operă de reală valoare științifică prezintă o sinteză a climei examinată din patru puncte de vedere: interacțiunea factorilor terestri și cosmici, reconstituirea trecutului climatic, schimbarea climei și factorii ce au determinat-o, interferențe cu marile ere geologice și cu numeroasele perioade istorice. Lucrarea se întemeiază pe cercetările efectuate de J.C. Drăgan în vederea demonstrării relației indestructibile dintre mișcarea precesională a pământului, variațiile climei și istoria civilizațiilor.

COLUMNA CERULUI DE LA VORONEȚ

de SILVIU DRAGOMIR

Anticii (Homer, Hesiod, Eschile, Pausanias, Dionisie Periegetul ș.a.) pornesc adeseori de la acel monumet mitic, specific Tracilor, moștenit de la Pelasgi, descris ca un suport fantastic ce sprijine cerul, ca simbol al puterii cosmice în relația cer-pământ. Această «columnă a cerului» este un monument etnocultural foarte răspândit și astăzi în mediul nostru rural, sub toate succedaneele sale (stâlpi, troițe, rugi, lemne), fiind studiat mai aprofundat în trecut de Nicolae Densușianu în capitolul rămas celebru, *Columna ceriului* (1), iar mai curând de către Romulus Vulcănescu (2).

«Columna cerului» de la Voroneț

După acești autori, ca și după alții care au mai tratat respectivul subiect (Simion Florea Marian, Tudor Pamfile, Al. Rosetti etc.) rezultă că, în principiu, stâlpii Dacilor, reprezentați și pe Columna lui Traian, se terminau mai întotdeauna, în partea lor superioară, printr-o roată solară, coarne de consacrare sau măcar un simplu capitel, având aceleași funcții mitice. Columna cerului, fiind un monument stilimorf derivat, ni se constituie la rândul ei ca un mod de reprezentare a celor trei principale monumentalizări dendromorfe: arborele cosmic, arborele ceresc și arborele vieții. Arborele ceresc sugera ideea de centru al activității terestre, un fel de axă a lumii și centru de sprijin al cerului.

Un monument memorial ca Voronețul nu se putea să nu reprezinte un atare fenomen etnocultural cum este Columna cerului, derivat al arborelui ceresc. Forma de reprezentare este legată aici de un rost religios, care însă nu trebuie să ne deruteze. Imaginea apare numai de două ori, dar o singură dată mai în clar. Acest fapt este destul de normal de considerăm că în toate reprezentările voronețiene pictorul a avut grijă să reducă numărul personajelor și al obiectelor la strictul necesar pentru înțelegerea reprezentării (3).

În scena morții Sfântului Ioan cel Nou, aflată pe fațada de sud (4), o coloană de foc se ridică dreaptă spre înalțuri și se termină cu o roată solară ce sprijină bolta cerească. Reprezentarea este mult prea fidel dacică pentru a ne deruta plasarea ei într-un plan iconografic creștin drept «coloană de foc».

Coloana cerului s-a perpetuat pe întreg teritoriul țării, începând din perioada comunei primitive și până în zilele noastre. Ea păstrează structuri paralele și funcțiuni analoage pe tot cuprinsul culturii noastre populare, dovedind astfel o certă continuitate românească în timp și spațiu. Reprezentarea de la Voroneț rămâne una dintre cele mai fidele prezentări. Ea este reprodusă și în *Istoria României* și ne întărește în credința noastră că acestui monument i s-a rezervat o funcție memorială de teaurizare a cunoștințelor vremii.

NOTE

1. Nicolae Densușianu, *Dacia preistorică*, București, 1913.
2. Romulus Vulcănescu, *Columna cerului*, Editura Academiei, București, 1972
3. Acțiunile sunt reprezentate simplificat și se limitează la numărul minim de personaje. Acest sistem de pictură caracterizează Voronețul: fresce cu minim de scene, scene cu minim de personaje sau obiecte, dar fiecare scenă incluzând mai multe idei. Se obține astfel o ușurință a percepției ideilor, sistem pe care nu-l mai întâlnim la celelalte biserici din Bucovina, la care detaliile abundă și te fac să desprinzi mai greu esențialul.
4. Fresca martiriului Sfântului Ioan cel Nou, patronul Bucovinei, ale cărui moaște au fost aduse, în anul 1402, de la Cetatea Albă la Suceava, din porunca Domnitorului Alexandru cel Bun.
5. *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 714, pl. XIII.

«A TULI», «A FERI», VERBE DE ORIGINE DACĂ

de GEORGE VAIDA și IONEL CIONCHIN

Având multiple valori semantice, ca: a (se) păzi, a apăra, a evita, a fi prudent, a se ascunde etc., verbul *a feri*, de conjugarea a IV-a, este considerat a avea o etimologie necunoscută. (*Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975, p. 330).

Compusul *la fereală* (la adăpost) îi adaugă o nouă variantă semantică.

Se conturează și o vagă înrudire cu verbul latin *ferre*, căruia i se mai atribuie (în afară de accepțiunea a purta, a duce etc.) sensul: a se remarca, dar și a se ascunde (clam *ferre*). (O. Kreussler, *Lateinisch - Deutsch*, p. 189), dar însăși expresia «dă-te la o parte», egală cu cea bănățeană «feri în lături», ar putea suna, imperativizând regulat pe *ferre*: «*ferto viam*», care ne amintește și mai pregnant de «*ferește calea*».

Verbul *ferre* este însă neregulat: *fero, tuli, latum, ferre*, ceea ce, după părerea noastră, denotă că fiecare formă derivă dintr-un alt verb cu sens apropiat, verbe aparținând la rându-le limbilor care au participat, veacuri de-a rândul, la geneza latinei.

Limba română pare a aduce probe în sensul că dacă dispunea de cel puțin două din aceste verbe: *a (se) feri* și *a tuli*, căruia i se atribuie originea din bulg. *tulja* și din sârb. *toliti* (D.Ex.L.R., p. 979). Este însă de remarcat că atât sârba cât și bulgara sunt două limbi slave suddunărene, deci beneficiază -mai mult decât limbile slave din nord - de un abundent substrat tragic.

Astăzi în forma *a o tuli* este tranzitiv, dar în trecut era intransitiv:

De Sântă Măria Mare

Tulesc oile la vale...

Deci, *a tuli* avea valoarea de a se duce, a pleca, a părăsi un loc, a se îndepărta, ultima valoare fiind congruentă cu *a se feri*, ceea ce ne face a înțelege motivul pentru care latinului *ferre* i s-a șters forma *tuli*.

Forma intransitivă a lui *a se duce* este a duce (a duce daruri, a duce un geamantan), egală cu a purta daruri, a purta un geamantan, deci egală și cu lat. *ferre*.

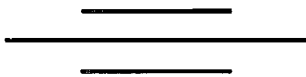
Poziția arhaică a limbii dace, în raport cu latina, ne îndeamnă să presupunem că *a feri* și *a tuli* au aparținut lexicului geto-dac.

În articolul *L'étrusque, une langue vivante* «Bulletin européen» nr. 1, ianuarie, 1985, Roma), cercetătoarea albaneză Nermin Falaschi prezenta inscripția etruscă:

din Val Camonica, traduc'and-o: în albaneză - VRE IU, în italiană - GUARDATENE, amândouă expresii de avertisment. Verbul italian *guardare* (a privi) traducându-se și prin *a feri*: Guardare le spalle - a fi cu ochii în patru. Substantivul albanez *vërëjtje* (avertisment) să sune oare numai întâmplător asemănător cu românescul *fereste*?

Deși actualul stadiu al cercetării lasă problema încă deschisă, sperăm ca argumentele expuse mai sus să contribuie la elucidarea ei.

VESTIGII

de VIRGIL LAZĂR

Pe un platou de pe malul drept al Oltului, la hotarul dintre satele Glimboaca și Colun, județul Sibiu, au fost efectuate cercetări arheologice - aici fiind semnalată, cu ani în urmă, o străveche așezare. La lucrări, coordonate de prof. dr. Doina Galbenu de la Muzeul de Istorie a României din București, au luat parte elevii școlii din Scorei, membrii cercului de istorie locală. Au fost descoperite cu acest prilej unelte de silex, ciocane de piatră, râșnițe și un bogat material de ceramică.

Vestigiile descoperite aici de cercetătoarea bucureșteană și micii arheologi, care au lucrat cu multă pasiune, grijă și pricepere, atestă două așezări de suprafață din perioada de tranziție de la sfârșitul neoliticului și începutul epocii de bronz, aparținând culturilor Coțofeni de sfârșit și, respectiv, culturii Glina - Schenkenberg, ambele datate în a doua parte a mileniului 3 î.e.n.

S-a îmbogățit astfel zestrea muzeului școlii cu noi piese de valoare ce demonstrează prezența omului pe aceste meleaguri, din cele mai vechi timpuri. Pentru că, noile descoperiri de pe traseul respectiv al Oltului sunt primele de acest fel găsite prin cercetări arheologice, fapt deosebit pentru istoriografia țării.

(Din ziarul România Liberă, București, 2 octombrie 1987).

V° SYMPOSIUM INTERNAZIONALE
DI TRACOLOGIA

*La civiltà dei Traci: tradizioni classiche
e ricerche archeologiche moderne*

PROGRAMMA

organizzato dal
CENTRO EUROPEO STUDI TRACI
con il patrocinio del
CENTRO ITALIANO DI STUDI SULL'ALTO MEDIOEVO

SPOLETO 26-28 novembre 1987

V° SYMPOSIUM INTERNAZIONALE DI TRACOLOGIA

*La civiltà dei Traci: tradizioni classiche
e ricerche archeologiche moderne*

organizzato sotto gli auspici
dell'Assessorato Beni Culturali della Regione Umbria
dell'Assessorato Cultura del Comune di Spoleto
del Dipartimento di Paleografia e
Medioevistica dell'Università di Bologna
del Centro Unesco Milano

SPOLETO 26-28 novembre 1987

SALA DEL SYMPOSIUM:

Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo
Palazzo Ancaiani - Piazza della Libertà, 12
Spoleto

La Tracologia studia l'archeologia, la storia, la linguistica e le creazioni materiali e spirituali dei Traci: popolo europeo autoctono, le testimonianze del quale, nella valle del Danubio, risalgono oltre il III° millennio a. C.

La Tracologia è nata circa un secolo fa in Austria in quanto disciplina della Preistoria e dell'archeologia. Si trova attualmente in una fase di pieno sviluppo, ha fornito argomenti per numerose pubblicazioni ed ha costituito oggetto di quattro Congressi Internazionali (Sofia 1972, Bucarest 1976, Vienna 1980 e Rotterdam 1984); un quinto è previsto a Kiev nel 1988.

La Fondazione Europea Dragan si è fatta promotrice degli studi del mondo dei Traci, pubblicando opere e riviste specializzate in diverse lingue ed organizzando quattro Convegni Internazionali (Roma 1977 e 1979), Palma de Mallorca (1981) e Boston (1984).

La Tracologia si propone di studiare il mondo dei Traci in tutte le sue manifestazioni. Essa attinge le sue radici nella preistoria dell'Europa, studia l'espansione dei Traci partiti dal Danubio e la nascita delle prime civiltà europee. La complessità dell'argomento, i vari aspetti delle numerose discipline di cui si occupa, attribuiscono alla Tracologia un carattere prevalentemente inter e multidisciplinare.

Le tradizioni sul mondo antico erano piuttosto orali; tuttavia esse si ritrovano nelle testimonianze scritte riguardanti la cultura e la civiltà greche, attraverso le quali tali tradizioni ci sono state tramandate. Ragione quindi evidente per studiarle.

Proseguendo in queste iniziative, il Centro Europeo Studi Traci, intende stimolare la cooperazione culturale europea e contribuire in tal modo alla reciproca conoscenza delle culture create dalle grandi etnie del nostro Continente.

La Thracologie étudie l'archéologie, l'histoire, la langue, la religion et les créations matérielles et spirituelles des Thraces: peuple européen autochtone dont les témoignages dans la vallée du Danube remontent au delà du 3ème millénaire a.C.

La Thracologie est née il y a environ cent ans en Autriche en tant que branche de la Préhistoire et de l'Archéologie. Elle se trouve actuellement dans une phase de plein développement, a fourni les arguments à de nombreuses publications et a fait l'objet de quatre Congrès Internationaux (Sofia 1972, Bucarest 1976, Vienne 1980 et Rotterdam 1984); un cinquième étant prévu à Kiev en 1988.

La Fondation Européenne Dragan s'est faite promotrice des études du monde Thrace en publiant des ouvrages et des revues spécialisés en plusieurs langues et en organisant elle même quatre Symposia Internationaux (Rome 1977 et 1979), Palma de Mallorca (1981) et Boston (1984).

La Thracologie se propose d'étudier le monde thrace dans toutes ses manifestations. Elle plonge ses racines dans la préhistoire de l'Europe, étudie l'expansion des Thraces partis du Danube et l'éclosion des premières civilisations européennes. La complexité de son objet, le nombre des disciplines appelées à en examiner les divers aspects attribuent à la Thracologie un caractère essentiellement inter et multi-disciplinaire.

Les traditions sur l'antiquité étaient plutôt orales, mais elles se retrouvent dans la culture et dans la civilisation écrites grecques à travers lesquelles elles nous ont été transmises. Raison évidente pour les étudier.

Poursuivant ces initiatives, le Centro Italiano Studi Traci entend stimuler la coopération culturelle européenne et contribuer ainsi à la connaissance réciproque des cultures créées par les grandes ethnies de notre Continent.

COMITATO PROGRAMMA

Dinu Adamesteanu (Lecce)
Ovidio Capitani (Bologna)
Costantino Dragan (Milano)
Antonio Jemma (Roma)
Enrico Menestò (Spoleto)
Giovanni Pugliese Carratelli (Roma)

SEGRETERIA

Emilio Davanzo Fondazione Europea Dragan (Milano)
Antonio Jemma Centro Europeo Studi Traci (Roma)
Laura Leone Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo (Spoleto)

LE LINGUE DEL SYMPOSIUM SONO:

Italiano, francese, inglese, tedesco

PARTECIPANTI

Dinu Adamesteanu	Università di Lecce
Augusto Ancillotti	Università di Perugia
Emanuele Banfi	Università di Milano
Josè Maria Blazquez	Università di Madrid
Ovidio Capitani	Università di Bologna
Maria Cicikova	Istituto di Archeologia (Sofia)
Vasile Ciuca	Accademia di Romania (Roma)
Sabino d'Acunto	Giornalista (Isernia)
Antonio Dias Diogo	Università di Lisbona
Costantino Dragan	Fondazione Europea Dragan (Milano)
Stelian Dumistracel	Istituto di Storia ed Archeologia (Iași)
Ivan Duridanov	Università di Sofia
Nermin Vlora Falaschi	Scrittrice (Roma)
Traian Filip	Unione Scrittori della Romania (Bucarest)
Radu Florescu	Boston College (Boston)
Alexander Fol	Istituto di Tracologia (Sofia)
Branko Gavella	Università di Belgrado
Gabriel Iliescu	Bucarest
Pedro Lillo Carpio	Università di Murcia
Gianfranco Maddoli	Università di Perugia
Ivan Marazov	Istituto delle Belle Arti (Sofia)

Enrico Menestò	Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo (Spoleto)
Georgi Mihailov	Università di Sofia
Adriana Mitescu	Università di Trento
Bucur Mitrea	Istituto di Archeologia (Bucarest)
Elpida Mitropoulou	Istituto Internazionale di Los Angeles (Atene)
Manole Neagoe	Istituto di Storia (Bucarest)
Mircea Petrescu Dîmbovița	Istituto di Storia ed Archeologia (Iași)
Emil Poenaru	Università di Brașov
Giovanni Pugliese Carratelli	Accademia dei Lincei (Roma)
Momčilo Savić	Università di Belgrado
Daniel Willem Smit	Università di Amsterdam
Victor Spinei	Istituto di Storia ed Archeologia (Iași)
Dan Teodor	Istituto di Storia ed Archeologia (Iași)
Vincenzo Tusa	Università di Palermo
Constantin Udroi	Pittore (Roma)
Romulus Vulcănescu	Accademia di Scienze Sociali e Politiche della R.S. di Romania (Bucarest)
Alexandru Vulpe	Istituto di Archeologia (Bucarest)

PROGRAMMA

Giovedì, 26 Novembre 1987

SESSIONE DI INAUGURAZIONE

09.00 - 09.30 Costantino Dragan
 Enrico Menestò
 Giovanni Pugliese Carratelli
 Alexander Fol

SESSIONE I

09.30 - 11.30 Presidente: Giovanni Pugliese Carratelli
 Costantino Dragan
La civiltà dei Traci: tradizioni classiche e ricerche archeologiche moderne
 Alexander Fol
Méthode et archéologie Thrace

José Maria Blazquez

Estelas de Tracia

Pedro Lillo Carpio

Analogias tipológicas del armamento de los tracios con el de los iberios

Dan Teodor

Traditions Daces dans la civilisation des V-Xe siècles de l'espace Carpat-Danubien-Pontique

Georgi Mihailov

Inscriptions de Rogozen: Problèmes linguistico-historiques

11.30 - 12.00

Pausa

12.00 - 13.00

Discussione delle comunicazioni

SESSIONE II

Presidente: Alexander Fol

15.30 - 17.30

Augusto Ancillotti

Il condizionamento degli alfabeti classici nella nostra conoscenza del Tracio

Stelian Dumistracel

Éléments autochtones du vocabulaire de la langue roumaine, source pour la connaissance de la civilisation géto-dace

Emanuele Banfi

Sostrato dacio e lega linguistica Balcanica

Ivan Duridanov

Les noms du cheval dans la langue Thrace

Momčilo Savić

La diversité des langues balcaniques modernes pour la meilleure compréhension de la situation linguistique d'autrefois

Romulus Vulcănescu

Pre-miti e pre-riti dei Traci. Il Danubio nella preistoria e la storia della mitologia Romana

17.30 - 18.00

Pausa

18.00 - 19.00

Discussione delle comunicazioni

Venerdì, 27 Novembre 1987

SESSIONE III

Presidente: Costantino Dragan

09.00 - 11.00

Radu Florescu

La contribution de Mircea Eliade à la Thracologie

Ivan Marazov

Le trésor de Rogozen. Problèmes de l'idéologie Royale Thrace

Nermin Vlora Falaschi

Pelasgi, Traci, Etruschi nella paleografia euro-mediterranea

Sabino d'Acunto

I Traci e l'Italia

Antonio Dias Diogo

The teaching of the Thracian culture in Portugal

Dinu Adamesteanu

Osservazioni su alcune pubblicazioni riguardanti i Traci

11.00 - 11.30

Pausa

11.30 - 12.30

Discussione delle comunicazioni

SESSIONE IV

Presidente: Radu Florescu

15.30 - 17.30

Maria Cicikova

Recherches archéologiques dans le complexe thrace de Sveštari

Adriana Mitescu

Mircea Eliade e la mitologia religiosa dei geto-daci

Elpida Mitropoulou

The cult of Goddess Nemesis in Greece and Thrace

Mircea Petrescu-Dîmbovița

Les Thraces de l'âge du bronze à la lumière des nouvelles recherches

Alexandru Vulpe

Sul problema degli Agathyrsi

Daniel Willem Smit
The Dorians, fugitives from Thrace?

17.30 - 18.00 Pausa

18.00 - 19.00 Discussione delle comunicazioni

Sabato, 28 Novembre 1987

SESSIONE V

Presidente: **Mircea Petrescu-Dîmbovița**

09.00 - 11.00

Branko Gavela

Nouvelles recherches archéologiques et historiographiques sur la culture Thraco-Illyrienne

Victor Spinei

La signification des ethnonymes des Daces et des Gètes dans les sources byzantines des X-XVe siècles

Gabriel Iliescu

L'art dans l'espace Carpato-Istro-Pontique: la Dacie antique

Ion Coja

Sur les monnaies thraces au nord du Danube

Emil Poenaru

Les Daces dans la vision d'Apollodor

Constantin Udroi

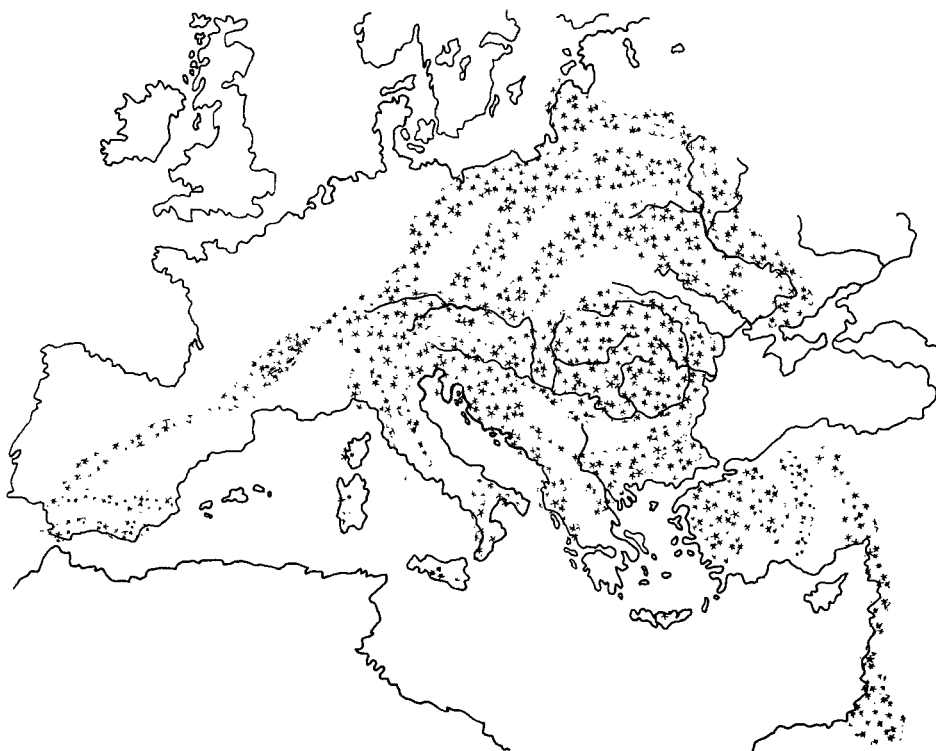
L'influenza del «Cavaliere Tracio» sulla pittura bizantina

11.00 - 11.30 Pausa

11.30 - 12.30 Discussione delle comunicazioni

12.30 - 13.00 Conclusioni Generali

SPAȚIUL TRACIC

«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor» (*Herodot*)

CUPRINSUL

J.C. Drăgan, <i>Istoria antică între enigmă și miracol</i>	1
Silviu Dragomir, <i>Columna cerului de la Voroneț</i>	11
G. Vaida și I. Cionchin, <i>A tuli, a feri, verbe de origine dacă</i>	13
Virgil Lazăr, <i>Vestigii</i>	14
<i>V^o Symposium Internazionale di Tracologia - Programma</i>	15

NOI TRACII

Redacția: Via Larga, 11 - Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano I/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)